

Тенденції і перспективи формування методичної готовності майбутніх викладачів іноземних мов

У статті описано тенденції і перспективи формування методичної готовності майбутніх викладачів іноземних мов вищих навчальних закладів України. Особлива увага приділяється готовності магістрантів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі самостійної позааудиторної навчальної діяльності з оволодіння методичною компетентністю та у майбутній професійно-методичній діяльності.

Ключові слова: майбутній викладач іноземних мов, методична підготовка, методична готовність, інформаційно-комунікаційні технології, самостійна позааудиторна робота.

Майєр Н. В. Тенденции и перспективы формирования методической готовности будущих преподавателей иностранных языков

В статье описаны тенденции и перспективы формирования методической готовности будущих преподавателей иностранных языков высших учебных заведений Украины. Особенное внимание уделяется готовности магистрантов к использованию информационно-коммуникационных технологий в процессе самостоятельной внеаудиторной учебной деятельности для овладения методической компетентностью и в будущей профессионально-методической деятельности.

Ключевые слова: будущий преподаватель иностранных языков, методическая подготовка, методическая готовность, информационно-коммуникационные технологии, самостоятельная внеаудиторная работа.

Mayer N. V. Trends and Prospects of the Formation of Methodical Readiness of as Future Teachers of Foreign Languages

This article describes the trends and prospects for the formation of methodical readiness of future teachers of foreign languages in the Ukrainian educational establishments. The particular attention is paid to the readiness of master students to use the information and communication technologies in the process of accomplishing self-directed extracurricular learning activities and acquiring methodical competence, and in their professional and methodological work.

Key words: future teachers of foreign languages, methodical training, methodical readiness, information and communication technologies, self-directed extracurricular activities.

Професійна підготовка викладачів ВНЗ, з точки зору науковців, визначається рівнем їхньої готовності до виконання своїх виробничих функцій [7; 11; 15]. О.О.Таможня вважає, що термін «методична готовність викладача» є синонімом категорії «методична компетентність» [12, с. 15].

Методична підготовка майбутніх викладачів іноземних мов вищих навчальних закладів, а отже й формування їхньої методичної готовності до майбутньої професійної діяльності, відбувається в межах вивчення дисципліни «Методика навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах», завданнями якої є такі:

- створити у студентів магістратури теоретичну базу, що розкриває загальні та спеціальні закономірності процесу навчання як засобу спілкування, освіти, виховання й розвитку, яка включає, крім методичних знань, також знання із суміжних з методикою наук психолого-педагогічного, філологічного й культурологічного циклів, і на цій основі сформуванню уявлення про зміст і структуру професійної діяльності викладача ІМ;
- ознайомити студентів із сучасними методичними напрямками і методами, формами та засобами навчання іноземних мов, а також сформуванню вміння творчо застосовувати свої знання на практиці з урахуванням конкретних умов навчання;
- розвивати у студентів творче методичне мислення, яке допоможе їм у вирішенні різноманітних методичних задач, що виникають у навчально-виховному процесі з іноземної мови у вищих навчальних закладах [14, с. 5].

Мета статті – проаналізувати сучасні тенденції методичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов (ІМ) вищих навчальних закладів (ВНЗ) та окреслити перспективи підвищення її ефективності.

Підтримуючи точку зору науковців [11] про те, що готовність характеризується володінням викладачем необхідними знаннями, уміннями і навичками, які відповідають його професійній діяльності, вважаємо, що для успішного вирішення професійних завдань, для ефективної організації навчального процесу з метою оволодіння студентами іншомовною комунікативною компетентністю майбутній викладач іноземних мов повинен мати високий рівень *методичних знань*, сформованості *методичних навичок* та розвитку *методичних умінь*. Всі названі вище складники детермінують, як ми вважаємо, високий рівень методичної готовності до навчання іноземних мов.

З метою визначення сучасного стану методичної готовності студентів магістратури спеціальності 8.02030302 Мова і література (із зазначенням мови), яким присвоюється кваліфікація викладача ІМ ВНЗ «за умови виконання психолого-педагогічної, методичної та практичної програми підготовки відповідно до галузевого стандарту педагогічної освіти [10]», ми, на основі укладеної нами анкети, провели опитування викладачів понад десяти вищих навчальних закладів України, які здійснюють підготовку фахівців зазначеної спеціальності.

Методичну готовність майбутніх викладачів ІМ до майбутньої професійної діяльності пропонується оцінити (за критеріями – високий, середній, низький) з точки зору володіння ними методичними знаннями, сформованості методичних навичок та розвитку методичних умінь.

Майбутній викладач ІМ ВНЗ повинен володіти *знаннями* про основні поняття і категорії методики навчання ІМ у ВНЗ; про теорію вправ для навчання ІМ; про сучасні підходи до формування у студентів іншомовної комунікативної компетентності; інноваційні методи і технології навчання ІМ у ВНЗ; про форми, види і способи контролю й оцінювання рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності та її складників (мовних: лексичної, граматичної, фонетичної, орфографічної компетенцій; мовленнєвих компетенцій: в аудіюванні, читанні, письмі, говорінні; лінгвосоціокультурної і навчально-стратегічної компетенцій); основні організаційні форми реалізації навчально-виховного процесу з ІМ у ВНЗ; основи планування навчально-виховного процесу з ІМ у ВНЗ [14].

Рівень сформованості *методичних навичок* оцінюється під час укладання магістрантами фрагментів практичних занять з ІМ (з формування мовних: граматичної, лексичної, фонетичної, орфографічної компетенцій; мовленнєвих компетенцій: в аудіюванні, читанні, говорінні, письмі) та їх демонстрації і захисті на семінарських заняттях з методики навчання ІМ у ВНЗ.

До *методичних умінь* майбутнього викладача ІМ ВНЗ відносять такі: визначати й аналізувати цілі, зміст, принципи, методи і прийоми навчання ІМ у ВНЗ; аналізувати, обирати й ефективно використовувати навчально-методичні комплекси з ІМ; аналізувати, обирати й ефективно використовувати вправи різних типів і видів та завдання; планувати, організувати і проводити практичне заняття з ІМ під час педагогічної практики; використовувати інноваційні методи і технології у процесі формування у студентів іншомовної комунікативної компетентності; контролювати й оцінювати рівень сформованості усіх складників іншомовної комунікативної компетентності; планувати й реалізовувати різні фор-

ми організації навчально-виховного процесу з ІМ у ВНЗ [14].

Результати анкетного опитування засвідчують, що, загалом, 26% викладачів відзначають високий рівень методичних знань магістрантів, 51% – середній та 23% – низький. Щодо рівня сформованості методичних навичок точки зору викладачів розділилися так: високий рівень – 26%, середній – 53%, низький – 21%. Високий рівень сформованості методичних умінь магістрантів відзначили 21% респондентів, середній – 57%, низький – 22%.

Провівши необхідні обчислення зазначених результатів, констатуємо, що високого рівня методичної готовності, а отже і здатності ефективно організувати професійно орієнтоване навчання ІМ, забезпечуючи належний рівень оволодіння студентами професійно орієнтованою іншомовною комунікативною компетентністю, досягають 24% випускників магістратури, 54% і 22% майбутніх викладачів ІМ мають відповідно середній та низький рівень методичної готовності.

Отримані дані демонструють безпосередню залежність рівня знань студентів (набувають під час лекцій та на семінарських заняттях з методики навчання ІМ у ВНЗ, етапу пасивної педпрактики, самостійної роботи), рівня сформованості їхніх методичних навичок (оволодівають під час практичних занять з методики навчання ІМ у ВНЗ) та рівня розвитку методичних умінь (розвиваються протягом педагогічної практики). Тобто йдеться про різні організаційні форми навчання магістрантів з оволодіння методичною компетентністю.

Ознайомившись із навчальними планами спеціальності 8.02030302 Мова і література (із зазначенням мови) у ВНЗ України (2012 – 2013 навчальний рік), ми дійшли висновку, що організаційні форми навчання, в межах яких здійснюється методична підготовка магістрантів та визначена для цього кількість годин у різних ВНЗ, не є однаковими.

Загалом курс “Методика навчання ІМ у ВНЗ” реалізується під час лекцій; семінарських, практичних, лабораторних занять (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченко), самостійної роботи студентів (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка) та під час педагогічної практики. Формою державної атестації є переважно захист дипломної роботи магістра.

З метою визначення ставлення студентів магістратури до перебігу процесу формування у них методичної компетентності майбутніх викладачів ІМ, ми розро-

били анкету та провели опитування в 11-ти університетах України, які здійснюють підготовку фахівців відповідної спеціальності.

Аналіз результатів анкетного опитування дозволяє дійти таких висновків:

1. 54% респондентів не знайомі з типовою і робочою навчальною програмами з “Методики навчання ІМ у ВНЗ”, а отже не мають уявлення про вихідний і, найголовніше, про кінцевий результат вивчення дисципліни – необхідний рівень знань, яких вони повинні набути; рівень сформованості методичних навичок та розвитку спеціальних методичних умінь;
2. Важлива роль у навчальному процесі з метою формування методичної компетентності відводиться методичному забезпеченню дисципліни “Методика навчання ІМ у ВНЗ”, яке, на думку магістрантів, є недостатнім.
3. Більшість респондентів вважають недостатньою кількість годин, передбачених навчальним планом для лекційних (52%), семінарських занять (59%), педагогічної практики (54%), так само як і термін, відведений для підготовки дипломної роботи магістра (54%). Тому, як результат, необхідною організаційною формою навчання вони вважають курси за вибором з “Методики навчання ІМ у ВНЗ” (83%).

Можна припустити, що рівень методичної готовності та сформованості методичної компетентності випускника магістратури безпосередньо залежить від кількості годин, які відводяться для вивчення дисципліни “Методика навчання ІМ у ВНЗ”. Але за сучасних умов, коли великий обсяг навантаження і різноманітні види навчальної роботи студентів виносяться на їхню самостійну позааудиторну роботу, таке твердження не можна, на нашу думку, вважати об’єктивним.

З нашої точки зору, завдання викладача дисципліни “Методика навчання ІМ у ВНЗ” полягає у виборі методів, доборі / розробці таких засобів навчання і контролю (зокрема електронних), які б забезпечили найефективніше самостійне оволодіння магістрантами методичною компетентністю в позааудиторний час. На підтвердження такої думки щодо визначення самостійної позааудиторної роботи як вагомої організаційної форми для оволодіння методичною компетентністю висловилися 77% анкетованих нами студентів магістратури.

Викладене вище дає підставу констатувати, що переважна більшість студентів магістратури – майбутніх викладачів ІМ ВНЗ – незадоволені перебігом формування їхньої методичної компетентності, і резерви покращення якого ми вбачаємо в належній

організації самостійної позааудиторної роботи студентів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та електронних засобів навчання.

У цьому контексті постає питання готовності магістрантів до використання інформаційно-комунікаційних технологій та електронних засобів навчання у навчальній і майбутній професійній діяльності, що передбачає набуття ними відповідних знань та оволодіння спеціальними вміннями [5, с. 8-9; 2].

Готовність майбутніх викладачів ІМ до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності формується, як ми вважаємо, у процесі спеціально організованої навчальної діяльності та власного досвіду, якого набуває студент під час цієї діяльності.

На нашу думку, оволодіння відповідними знаннями, а особливо вміннями використовувати інформаційно-комунікаційні технології у майбутній професійній діяльності, має відбуватися переважно в умовах позааудиторної самостійної роботи.

Використовуючи інформаційно-комунікаційні технології у навчальному процесі, зокрема і з метою самостійного оволодіння методичною компетентністю в позааудиторних умовах, магістрант вчиться застосовувати їх у майбутній професійній діяльності для формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності студентів. Адже, як зазначає О. Б. Бігич, статус викладача ІМ зобов’язує його бути першоджерелом фахових знань для студентів і знань про засоби навчання ІМ, електронні зокрема. Власний досвід навчання ІМ, на думку дослідниці, дозволить викладачу виявити потребу у використанні електронних засобів навчання й усвідомити доцільність їх розробки та практичну значущість, побачити їхнє місце серед інших засобів навчання [6, с. 8-9].

Оцінити рівень такої готовності магістрантів ми запропонували викладачам вищих навчальних закладів України під час анкетного опитування. З’ясувалося, що загалом студенти готові до використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі позааудиторної самостійної роботи, адже 31% респондентів відмічають високий рівень такої готовності, 41% – середній та 28% – низький рівень.

Разом із тим, рівень володіння магістрантами професійно орієнтованими знаннями і вміннями використання інформаційно-комунікаційних технологій з метою навчання студентів ІМ не можна вважати достатнім (43% – середній та 42% – низький), так само, як і рівень сформованості відповідних умінь (47% – середній та 45% – низький). Отже, у контексті сучасних вимог до викладача ІМ ВНЗ [9] тенденція щодо низького, з точки зору викладачів, рівня готовності магістрантів до використання інформаційно-комуні-

каційних технологій у майбутній професійній діяльності не є задовільною.

Вагомою у контексті дослідження є самооцінка майбутніми викладачами ІМ власної готовності до використання інформаційно-комунікаційних технологій під час самостійної позааудиторної роботи з метою формування методичної компетентності, для визначення якої було проведено анкетне опитування. Аналіз результатів анкетування дозволив дійти таких висновків:

1. Переважна більшість респондентів (93%) має доступ до мережі Інтернет в позааудиторний час, а отже може використовувати дібрані / розроблені викладачем електронні засоби навчання.
2. Магістранти констатують, що в позааудиторній самостійній роботі з дисципліни “Методика навчання ІМ у ВНЗ” вони не використовують електронні засоби навчання, хоча вважають це доцільним (88%) і мають таке бажання (92%).
3. 87% учасників опитування вбачають пряму кореляцію між навчанням з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та вміннями використовувати їх у майбутній професійній діяльності.

Порівняння результатів оцінки викладачами готовності студентів до використання інформаційно-комунікаційних технологій та самооцінки самих магістрантів уможливило виявлення певної закономірності. У тих ВНЗ, де викладачі показують переважно низький рівень готовності магістрантів, більшість студентів зауважують, що не використовують електронні засоби навчання у процесі позааудиторної самостійної роботи, але вважають це доцільним і висловлюють бажання працювати з ними в позааудиторний час. На нашу думку, це є результатом недостатнього впровадження викладачами новітніх технологій у навчальний процес з оволодіння студентами методичною компетентністю. Існуюча ситуація, як вважає Т.Є.Алексеева, може бути зумовлена такими чинниками:

- відсутністю у викладачів ВНЗ знань щодо можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальній діяльності студентів;
- стереотипами професійної діяльності, коли досягнення відповідних результатів без залучення інформаційно-комунікаційних технологій сприяє тому, що викладач не вважає необхідним впроваджувати їх в існуючу методичну систему, а отже не має можливості особисто переконатися в ефективності їх використання [1, с. 64].

Тому актуальності набуває розробка відповідних електронних засобів навчання для самостійної роботи

студентів в позааудиторних умовах з метою забезпечення ефективного процесу оволодіння ними методичною компетентністю, а разом із тим – професійно орієнтованими знаннями і вміннями використовувати інформаційно-комунікаційні технології у майбутній професійній діяльності через безпосереднє особисте їх використання у процесі учіння.

Оволодіння тим чи іншим видом діяльності, як відомо, передбачає наявність відповідних мотивів, психологічними передумовами до виникнення яких є: розуміння сутності діяльності, усвідомлення відповідальності, визначення послідовності дій для досягнення високого рівня професіоналізму, задоволення від процесу діяльності, бажання досягти успіху тощо.

Діяльність завжди передбачає певні дії, тому потрібно, як зазначає М. В. Гриньова, щоб той, хто навчається, усвідомлював мету своїх дій і «співвідносив їх з мотивами навчальної діяльності, в яку ці дії включені [4, с. 31]». Це пов'язано передусім з усвідомленням майбутніми викладачами ІМ необхідності оволодіння методичною компетентністю для майбутньої професійної діяльності.

Взявши за основу анкету для виявлення рівня мотивації до оволодіння іноземною мовою [3, с. 8-10] та надавши їй професійного спрямування, ми провели анкетне опитування студентів магістратури з метою виявлення рівня їхньої мотивації до оволодіння методичною компетентністю. Згідно з методикою оцінювання вихідна мотивація вважається достатньою, якщо переважають внутрішні та широкі соціальні мотиви; мотивація вважається низькою, коли віддається перевага негативним та особистісно зумовленим мотивам.

Аналіз результатів анкетування показав, що мотиви майбутніх викладачів ІМ до оволодіння методичною компетентністю розподіляються таким чином: широкі соціальні мотиви (58% респондентів), негативні мотиви (25% респондентів), внутрішні мотиви (17%), особистісно зумовлені мотиви (0%). Це дозволяє констатувати недостатній рівень мотивації майбутніх викладачів ІМ до володіння методичною компетентністю. Вирішення цієї проблеми, слідом за Т. І. Коваль, вбачаємо у використанні електронних засобів та форм навчання, що сприяють реальній діловій активності та високій мотивації студентів [8, с. 45].

Викладене вище переконує, що сучасні тенденції та сучасний перебіг процесу формування методичної компетентності магістрантів унеможливило підготовку фахівця, рівень методичної готовності якого відповідав би сучасним вимогам до викладача ІМ ВНЗ [9].

У зв'язку із постійним збільшенням питомої ваги самостійної позааудиторної роботи студентів вирі-

шення проблеми пов'язуємо з належною її організацією в інформаційно-комунікаційному навчальному середовищі як комплексі електронних засобів навчання для формування методичної компетентності майбутніх викладачів ІМ, що передбачає розробку відповідної науково обґрунтованої концепції.

Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні особливостей організації самостійної позааудиторної роботи майбутніх викладачів ІМ для оволодіння ними методичною компетентністю в позааудиторний час в інформаційно-комунікаційному навчальному середовищі.

Література

1. Алексеева Т. Е. Педагогические аспекты использования средств информационных и коммуникационных технологий в военно-техническом вузе: на примере английского языка: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Татьяна Евгеньевна Алексеева. – Рязань, 2006. – 203 с.
2. Бігич О.Б. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності: знання й уміння викладача [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/32_DWS_2008/Pedagogica/36672.doc.htm
3. Бігич О.Б. Теоретичні основи формування методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: 13.00.02 / О. Б. Бігич; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2005. – 36 с.
4. Гриньова М. В. Саморегуляція / М. В. Гриньова. – Полтава: АСМІ, 2006. – 264 с.
5. Евстигнеев М.Н. Методика формирования компетентности учителя иностранного языка в области использования информационных и коммуникационных технологий: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: 13.00.02 / М. Н. Евстигнеев. – М., 2012. – 23 с.
6. Електронні засоби навчання іноземних мов студентів: досвід розробки й апробації: Колективна монографія / Бігич О. Б., Волошинова М. М., Мацнева О. А. та інш. / Заг. і наук. ред.: Бігич О. Б. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2012. – 160 с.
7. Еремін Ю. В. Теоретические основы профессионально-коммуникативной подготовки будущего учителя в условиях педагогического университета: (Предметная область иностр. яз.): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Еремін Юрій Владимирович. – СПб., 2001. – 322 с.
8. Коваль Т. І. Професійна підготовка з інформаційних технологій майбутніх менеджерів-економістів: Монографія. – К.: Ленвіт, 2007. – 264 с. – Бібліогр. С 202-232.
9. Майер Н.В. Вимоги до сучасного викладача іноземних мов вищого навчального закладу / Н. В. Майер // Іноземні мови. – № 3. – 2013. – С.19- 24.
10. Про введення в дію переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста і магістра // Наказ Міністерства освіти і науки України від 9 листопада 2010 року № 1067, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 722 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-vvedennja-v-diyu-pereliku-specialnostei-za-jakimi-zdiisn-doc38057.html>
11. Сластенин В. А. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. – М.: Изд-ский центр «Академия», 2002. – 576 с.
12. Таможня Е. А. Система методической подготовки учителя географии в педагогическом вузе в условиях модернизации образования: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора пед. наук: спец. 13.00.02 / Е. А. Таможня. – М.: Московский государственный педагогический университет, 2011. – 46 с.
13. Тевелевич А. М. Формирование лингводидактической компетенции студентов при изучении дисциплины “Теория обучения иностранным языкам”: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. М. Тевелевич; Уральский гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2005. – 23 с.
14. Типова програма дисципліни «Методика навчання іноземних мов і культур у вищих навчальних закладах» // С. Ю. Ніколаєва, Н. Ф. Бориско. – К., 2012. – 42 с.
15. Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса: учебное пособие (В помощь преподавателям, аспирантам, магистрантам, студентам) / Н. Д. Хмель. – Алматы, 2001. – 115 с.

Отримано 12.02.14.